

A Classification Study On The Problems Of Lower Secondary School Students' Separating "The Parts Of Sentence"

Derya Atak

Sakarya University, Institute of Educational Sciences, Turkish Education Department, Turkey

ARTICLE INFO

Article History:

Received 28.02.2012

Received in revised form

13.04.2012

Accepted 15.05.2012

Available online

10.04.2013

ABSTRACT

The surface structure of the language is more important than the deeper structure in Turkish grammar education. This situation causes problems in grammar education. There is the same problem at the teaching of "the Parts of Sentence". In order to remove the problems first of all it must be given importance to the deep structure of the text. The reader, who focuses on the deep structure, is going to be more structure analysing the surface structure. The purpose of this research is to identify the quality of the problems that occurs at the teaching of "the Parts of Sentence" in lower secondary education. For this purpose it was prepared a worksheet with 13 sentences from Mustafa Kutlu's story named *Hüzün ve Tesadüf*. It was asked students to analyse the parts of these sentences. The sample of the research was composed by the 20 eighth grade students who attend Mehmet Metin Secondary School in the city of Düzce, Cumayeri district. In this research around the qualitative research approach, document analysis approach, scanning technique and case study were used. At the end of the research, the problems that occurs at the teaching of "the Parts of Sentence" were combined under 12 titles. The most important of these problems are ordered as; the practising of insufficiency, not understanding of word groups and ignoring the deep structure while analysing the Parts of Sentence.

© 2013 IOJES. All rights reserved

Keywords:

Lower secondary school, the problems of grammar, the teaching of "the Parts of Sentence".

Extended Summary

Purpose

The purpose of this study is to identify the problems in the teaching of "the Parts of Sentence" in Turkish grammar in the lower secondary schools. In this study, the following problem situations have been analyzed and focused on those questions:

1. In the teaching of "the Parts of Sentence", what kinds of problems do the students encounter?
2. What is the importance of the deep structure of the sentences in the teaching of "the Parts of Sentence"?
3. How important is the teaching of word groups in the teaching of "the Parts of Sentence"?
4. How does giving the sentence within a paragraph affect to the teaching of "the Parts of Sentence"?
5. What can the Turkish teachers be recommended about the teaching of "the Parts of Sentence"?

¹ Corresponding author's address : Sakarya University, Institute of Education Sciences, Turkish Education Main Department, Hendek/Sakarya, Turkey.

Telephone : +90 536 397 43 86

e-mail : deryaakkaya1987@gmail.com

Method

A qualitative research technique has been adopted in the study, also the method of document analysis and scanning technique have been used. To obtain the data, the sheets that include thirteen sentences have been formed. 20 students have been asked to analyze the sentences in these sheets within the Parts of Sentence. In the result of this application, the whole working sheets have been examined carefully.

Results

After scanning the working sheets, 12 different issues in the teaching of the "Parts of Sentence" have been encountered in syntax. We can list the following titles: problems associated with the tasks of items that haven't been learned, problems related to word groups that haven't been learned, problems related to the concept of elliptique clause, problems posed by appositive elements, problems posed by non-elements of a sentence, problems resulted from internal sentences, problems that result from not seeing the paragraph containing that sentence (sentence context), problems related to some participles perceived in the form of The Indicative Mood, issues related to charging the task of indefinite direct object to the non-human subjects, problems caused by a careless way of reading the sentence, the problems caused by rigid grammatical clues, problems related to the confusion of the concept.

Discussion and Conclusion

Problem situations mentioned at the beginning of the research process can be answered as follows:

1. Problems faced in the teaching of "the Parts of Sentence" has been classified in 12 topics. Each of these titles is important.
2. As in all fields of Turkish grammar, sentence structure should be given careful attention in the teaching of "the Parts of Sentence". An understanding of deep structure simplifies grammar applications in surface structure.
3. Teaching of word groups is the first step in the teaching of "the Parts of Sentence". word groups, also does not analyze "the Parts of Sentence".
4. To see the sentence context is required in order to prevent misunderstandings. As the context of the word used in order to understand the word, sentence context should be used to understand the sentence, too.
5. In the teaching of "the Parts of Sentence", Turkish teachers are recommended as follows: Care about deep structure, word groups, and the context. Don't forget the part of "difficult" in the "from easy to difficult" policy in the teaching of "the Parts of Sentence". Give your students complex sentences. Less thought, not less time, so spend less time with more thoughts.

İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Cümlelerin Öğelerini Ayırmada Yaşadıkları Sorunlar Üzerine Bir Sınıflama Çalışması

Derya Atak

Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Türkiye

MAKALE BİLGİ

Makale Tarihi:
Alındı 28.02.2012
Düzeltilmiş hali alındı
13.04.2012
Kabul edildi 15.05.2012
Çevrimiçi yayınlandı
10.04.2013

ÖZET

Dil bilgisi kurallarının, anlatının anlam boyutundan/derin yapısından ziyade onun yüzeysel boyutuna indirgenmesi, bu kuralların öğretimi açısından aksaklıklara yol açmıştır. Bu nedenle anlatının okuyucuya vermek istediği iletiye odaklanmak, yüzeysel yapıya odaklanmaktan çok daha yerinde olacaktır. Nitekim derin yapıya odaklanan ve onu iyi kavrayan okuyucu, şekilsel çözümlmeyi daha başarılı bir şekilde yapabilecektir. Anlatıdaki yüzey yapıya derin yapıdan daha fazla odaklanmanın zedelediği dil bilgisi disiplini alanlarından biri de Cümle Öğeleri'dir. Bu araştırmanın amacı, ilköğretim ikinci kademe düzeyinde cümle öğelerinin öğretiminde görülen sorunların nitel bir tespitini yapmaktır. Bu amaçla Mustafa Kutlu'nun Hüzün ve Tesadüf isimli hikâyesinden alınan on üç cümlelerin yer aldığı bir çalışma kâğıdı hazırlanmış ve bu cümlelerin öğrenciler tarafından öğelerine ayrılması istenmiştir. Araştırmanın örneklemini Düzce İli, Cumayeri İlçesi, Mehmet Metin İlköğretim Okulu, sekizinci sınıf öğrencilerinden random yöntemiyle seçilmiş yirmi öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiş; doküman inceleme yöntemi, tarama tekniği ve vaka inceleme tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda, cümle öğelerinin öğretiminde yaşanan sorunlar, on iki başlık üzerinde toplanmıştır. Sorunların en genel kaynakları; uygulama yetersizliği, kelime grubu bilgisine yönelik kazanımlara erişilememiş olması ve öge çözümlenmesinde şekilsel birtakım ipuçlarının cümlelerin derin yapısının önüne geçmesi olarak tespit edilmiştir.

© 2013 IOJES. Tüm hakları saklıdır

Anahtar Kelimeler:

İlköğretim İkinci Kademe, Dil Bilgisi Sorunları, Cümle Öğeleri Öğretimi.

Giriş

Bir öğrenme alanı olarak dil bilgisi, çoğu zaman birtakım kalıp öğrenmelerin baskısına maruz kalmıştır. Öğrenmeyi kolaylaştırma, zamandan tasarruf sağlama gibi sebepler, dil bilgisi öğretiminde birtakım kolaylıklar sağladığı gibi yeterince sağlanamamış yüzeysel bilgi yapılarının oluşmasına da sebep olmuştur. Zamandan tasarruf sağlama amacı, düşünceden de tasarruf etmeye dönüşmüş ve ortaya, az düşünceyle az zamanda sonuca ulaşmak isteyen bir zihniyet çıkmıştır.

Araştırmaya daha sağlıklı yön verebilmek açısından öncelikle, dil bilgisi öğretimi ve cümle öğeleri öğretiminin İlköğretim Türkçe Dersi (6, 7, 8. Sınıflar) Öğretim Programı'ndaki boyutu incelenmiştir.

Dil bilgisi; bir dilin dinleme/izleme, konuşma, okuma, yazma öğrenme alanlarını destekleyen kurallar bütünüdür. Dil bilgisi öğretimi kuramsal bilgilere değil, uygulamaya dayanmalıdır (MEB, 2006: 7). Dil bilgisiyle ilgili kazanımların değerlendirilmesinde, kuralların metin veya cümle bütünlüğü ve bağlamı içerisinde ele alınması, diğer becerileri desteklemesi açısından oldukça önemlidir (MEB, 2006: 8). Cümle öğelerinin öğretiminde de cümlelerin metinden soyutlanarak değil, aksine metin bağlamı içerisinde incelenmesi gerekmektedir.

Programda cümle öğeleri bilgisiyle ilgili kazanımlar, diğer alt disiplinlerde olduğu gibi, kolaydan zora ilkesiyle aşamalı bir şekilde verilmiştir. 6. ve 7. sınıfta görülen kazanımlar, öğrencilerin hazırbulunuşluluk derecesini cümle öğelerini öğrenebilmeleri amacıyla uygun duruma getirmektedir. Bu nedenle bu kazanımlar, cümle öğeleri öğretimini dolaylı yoldan etkileyen kazanımlardır ve hazırlayıcı nitelik taşırlar.

² Sorumlu yazarın adresi: Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Hendek/Sakarya, Türkiye.
Telefon : +90 536 397 43 86
e-posta: deryaakkaya1987@gmail.com

Cümle öğeleri öğretimine 8. sınıfta başlanmaktadır. Bu kazanımlar da cümle öğeleri öğretimiyle doğrudan ilişkili kazanımlardır. Programda (MEB, 2006: 49) cümle öğeleri öğretimini doğrudan ilgilendiren iki kazanım bulunmaktadır: “Cümlelerin temel öğelerini ve özelliklerini kavrar.” / “Cümlelerin yardımcı öğelerini ve özelliklerini kavrar”. Bu iki temel kazanımdan önce gelen kazanımlar, hazırlayıcı nitelik taşımaktadırlar. Örneğin, 6. sınıf düzeyinde görülen “Hâl eklerinin işlevlerini kavrar.” kazanımı, cümlelerin yardımcı öğelerinden olan nesne ve yer tamlayıcısı (dolaylı tümleç) öğrenimini kolaylaştırıcı bir kazanımdır. 7. sınıf düzeyinde görülen “Cümlede zaman kavramını belirleyen/destekleyen zarfları fark eder.” kazanımı bir başka yardımcı öğe olan zarf tamlayıcısı (zarf tümleci) öğrenimini kolaylaştırmaktadır. Yine 8. sınıf düzeyinde görülen “Cümlede, fiilimsiye bağlı kelime veya kelime gruplarını bulur.” kazanımı, cümle öğelerini öğrenmenin ön şartlarından birinin kelime gruplarını öğrenme olduğunu doğrulamaktadır.

Programda (MEB, 2006: 49), cümle öğelerinin öğretimine yönelik kazanımlar açıklanırken, kavram karışıklığına yol açmamak ve öğretimde ortaklık sağlamak amacıyla cümle öğelerinin hangi başlıklarla öğretileceği de net bir şekilde ifade edilmiştir. Bu açıklamalar, cümlelerin temel öğelerinin *yüklem* ve *özne* olarak; yardımcı öğelerinin de *nesne* (belirtili ve belirtisiz), *yer tamlayıcısı* ve *zarf tamlayıcısı* şeklinde öğretileceğini ifade etmektedir.

Çekimli fiil ve çekimli fiillerde kişi konusuna gönderme yapılarak yüklem ve öznenin özellikleri kavratılır. Yardımcı öğeler nesne (belirtili ve belirtisiz), yer tamlayıcısı, zarf tamlayıcısı olarak ele alınır. Belirtisiz nesnenin yüklemden hemen önce kullanıldığına dikkat çekilir. Cümleyi öğelerine ayırma çalışmaları yapılır. Bu sırada kelime gruplarının bölünmemesine dikkat edilir (MEB, 2006: 49). Programda cümlelerin temel ve yardımcı öğeleri dışında, *eksiltili cümle*, *ara söz* ve *açıklayıcı öğe* kavramlarına da değinilmiştir: Yüklemi belirtilmemiş olan (eksiltili) cümlelerin anlatımda kazandırdığı özelliklere değinilir. Cümlede yer alan *ara söz*'ler ile bunların ilgili olduğu öğeler vurgulanır. Cümlelerin herhangi bir ögesinin açıklaması olmayan ara sözler örneklendirilir (MEB, 2006: 49). Programda cümlelerin temel ve yardımcı öğeleri ile eksiltili cümle, ara söz ve açıklayıcı öğe kavramlarına değinilmiş; ancak cümle dışı unsur kavramı yer almamıştır. Konuya ilişkin olarak programda yer alan kazanımlar ve kazanımlara dair açıklamalar, cümle öğeleri öğretiminden geçmiş bir 8. sınıf öğrencisinin cümlelerin temel ve yardımcı öğelerini bilmesi gerektiğine, eksiltili cümle, ara söz ve açıklayıcı öğelerle karşılaştıkları durumları da çözümlayebilmeleri gerektiğine işaret etmektedir.

Programda cümle, cümle ögesi, temel ve yardımcı öğe, yüklem, özne, nesne (belirtili ve belirtisiz), yer tamlayıcısı, zarf tamlayıcısı, eksiltili cümle, ara söz ve açıklayıcı öğe şeklinde karşımıza çıkan kavramlar, farklı kaynaklarda farklı isimlendirmelerle karşımıza çıkmaktadır. Cümle, tümce; cümle ögesi, tümce ögesi; belirtili nesne, belirli nesne; belirtisiz nesne, belirsiz nesne; yer tamlayıcısı, dolaylı tümleç; zarf tamlayıcısı, zarf tümleci/zarf; eksiltili cümle, kesik tümce/sözcük düşmesi/eksik tümce şeklinde karşılaşılan kavramlar konuyla ilgili farklı isimlendirmeleri yansıtmaktadır.

Cümle ve Cümlelerin Temel/Yardımcı Öğeleri

Bir düşünceyi, bir duyguyu, bir durumu, bir olayı yargı bildirerek anlatan kelime veya kelime dizisine cümle denir (Karahana, 2008: 9). Tümcenin işlevi, bir ileti oluşturmaktır. Sözdizim, tümce kuruluşlarını inceler (Erkman Akerson, 2008: 118). Cümlelerin öğeleri, cümlede bir duyguyu, bir düşünceyi, bir hükmü, tam olarak anlatabilmek için kullanılan kelimelerin cümle bilgisinde aldığı adlardır. Cümlelerin öğeleri temel ve yardımcı öğeler olmak üzere başlıca ikiye ayrılır (Korkmaz, 2007: 55). Tümcenin temel öğeleri özne ve yüklemdir (Erkman Akerson, 2008: 162). Yardımcı öğeler nesne (belirtili ve belirtisiz), yer tamlayıcısı, zarf tamlayıcısı olarak ele alınır (MEB, 2006: 49).

Yüklem, cümlede hareketi, olayı, işi, yargıyı bildiren, fiil çekimine girmiş kelimenin cümle bilgisindeki adıdır (Korkmaz, 2007: 246). Cümlelerin en esaslı unsuru, ana unsuru, temel unsuru, cümlelerin direğidir (Ergin, 1994: 406). Yüklem, fiil türünden ya da yüklemlik ekleri almış başka türden bir sözcükle kurulabilir (Erkman Akerson, 2008: 162).

Özne, yüklem gösterdiği kılış ile doğrudan ilgili olan kişi ya da şeye verilen ad; bir oluş veya kılışın gerçekleşmesini sağlayan kimse veya şeydir (Korkmaz, 2007: 171). Özne ad ya da adıl türü sözcüklerden oluşur. Bazen de aslında ad olmayan bir sözcük, adlaşarak özne işlevi görür (Erkman Akerson, 2008: 162).

Nesne, cümlede öznenin, dolayısıyla fiili geçişli olan yüklemün etkilediği şahsı veya şeyi gösteren, yalın ve yükleme durumu eki almış kelimedir (Korkmaz, 2007: 157). Cümlede yüklemün bildirdiği, öznenin yaptığı işten etkilenen öge, nesnedir. Nesne fiile eksiz veya yükleme hâli eki ile bağlanır (Karahana, 2008: 25). Eekli nesneye belirli nesne, eksiz nesneye belirsiz nesne denir (Ergin, 1994: 407).

Dolaylı tümleş, cümlede yüklemün anlamını çeşitli yönlerden tamamlayan ve kesinleştiren; bulunma, yönelme ve çıkma durumu eklerinden biriyle veya bir edatla birlikte bulunan yalın veya grup durumundaki adın cümle bilgisindeki adlandırılışıdır (Korkmaz, 2007: 71). Cümlede yönelme, bulunma ve uzaklaşma bildirerek yüklemi tamamlayan öge, yer tamlayıcısıdır (Karahana, 2008: 29).

Zarf tümleci, cümlede yüklemün anlamını zaman, tarz, ölçü, yer, yön vb. bakımlardan daha belirgin duruma getiren, sınırlayan kelime veya kelime gruplarından oluşan tümleşdir (Korkmaz, 2007: 252). Zaman, tarz, sebep, miktar, yön, vasıta ve şart bildirerek yüklemi tamamlayan cümle ögesi, zarftır (Karahana, 2008: 32).

Tartışmalı Bir Yardımcı Öge: Edat Tümleci

'Ekin orakla biçilir.' tümcesinde orakla (orak ile) öbeğini bir öge saymak gerekmez mi? Dolaylı tümleş olamaz. Zarf tümleci hiç olamaz. Öyle ise, 'edat tümleci' demek daha uygun düşmez mi? Bu nedenler, edat tümleci terimini ve kavramını yerinde bulmaya yeter, sanırım (Gencan, 1967).

Kelime Grupları (Öbekler)

Bağımsız kelime grupları, asıl gramer gruplar olup, kelime grupları hakkında söz dizimi eğitiminin esas objesidir (Mehmedoğlu, 2001: 21). Bir özne tek bir sözcükten oluşabileceği gibi, bir öbekten de oluşabilir. Aynı şey öteki işlev birimleri için de geçerlidir. Öbeklerde her zaman, bir yönetici vardır. Öbeğin içindeki öteki sözcükler yöneticiyi niteler. [Ayşe, bu uzun yolculuk-tan sıkıldı] tümcesinde, [-DEN] tümleci bir öbekten oluşmaktadır: [bu uzun yolculuk-tan]. Bu öbeğin yöneticisi [yolculuk]'tur (Erkman Akerson, 2008: 162).

Kükey (1975), *Türkçenin Sözdizimi* isimli kitabında kelime gruplarını ayrıntılı bir şekilde çözümlenmektedir. Bu kitapta kelime gruplarının/cümle öğelerinin her birinin, kendi içinde çok ayrıntılı bir şekilde işlendiğini ve içerdiği kelime gruplarının işlevine uygun olarak isimlendirildiğini görmek mümkündür. *Ad tamlamasından yüklem, sıfat tamlamasından özne, sıfat tamlamasından nesne, eylemsilerle oluşan ad tamlamaları* bunlardan bazılarıdır.

Eksiltili Cümle

Başka dillerde olduğu gibi Türkçede de anlam bütünlüğünü bozmadan tümcenin bazı öğelerinin düşmesi ile eksilti (elipsiz) yoluyla iletişim sağlanabilmektedir. Her insanda bulunan dil yetisi, dilbilgisi yönünden eksiksiz doğru tümce kurma yetisini içerdiği, bu yeteneğin, dil kullanımında ortaya çıkması beklendiği hâlde karşılıklı konuşmalarda hatta yazılı metinlerde önceden verilmiş bilgileri yinelemem için, bazen de çarpıcı etkili anlatımlar için eksilti tümcelerine başvurulmaktadır (Külebi, 1990). Eksilti, bir tümceden bir ya da birden çok ögenin silinmesi işlemi belirtir. Bu silinme sonunda tümcenin bağlam içindeki anlaşılabilirliği kaybolmaz (Günay, 2007: 83).

Eksiltili cümle, genellikle günlük konuşmalarda yer alan ve bazı öğeleri kesilerek söylenip dinleyen anlayışına bırakılan veya fiili kullanılmadan yargı bildiren cümledir (Korkmaz, 2007: 82). Anlatımda tekrardan kaçınmak için bazen cümleden özne, yüklem, tümleş gibi öğelerin çıkarılmasına cümlede sözcük cümlesi (kesik cümle) denir (Hengirmen, 1995: 362-363).

Birtakım özel kuruluşlu eksiltili cümlelerde yüklemün kullanılmadığı olur: "*Bahçeli'ye bir kişi!*" cümlesinde kısa anlatım özelliği olarak "*özne*" ve "*yüklem*" düşürülmüştür. Aslı: "*Bu dolmuşun Bahçelievler'e gitmesi için bir kişi gerekli.*" demektir. Bu yönden eksiltili cümleleri, düşmüş öğeleriyle birlikte düşünmek gerekir (Özdemir, 1967).

Eksilteli cümle kavramını karşılamak üzere Dizdaroğlu (1976: 274), Hatiboğlu (1972: 161) ve Koç (1990: 455), *kesik tümce*; Atabay, Özel ve Çam (1981: 114), *kesik cümle*; Gencan (1966: 96) *sözcük düşmesi*; Bozkurt ise (1995: 352) *eksik tümce* kavramını kullanmaktadır. Bununla birlikte Koç (1990: 455), bu türdeki cümleler için *yüklemsiz tümce* ifadesini de kullanmıştır.

Cümle Dışı Öge

Cümlelerin kuruluşuna doğrudan katılmayan ve şekil olarak yükleme bağlanmayan, ancak cümlelerin anlamına dolaylı olarak katkıda bulunan unsura cümle dışı unsur denir. Bazı bağlaçlar, ünlemler, ünlem grupları, hitap sözleri, ara sözler, açıklayıcı cümleler cümle dışı unsur olarak değerlendirilir (Özkan ve Sevinçli, 2008: 124). Bağlama edatları, açıklama cümleleri ve ara sözler de cümle dışı ögedir. Açıklama cümlelerine, yazılı anlatımda iki çizgi veya iki virgül arasında, parantez içinde rastlıyoruz. Cümle dışı ögeler, cümlelerin her yerinde, başında, ortasında, sonunda bulunabilir (Karahana, 2008: 37-38).

Açıklayıcı Öge

Açıklayıcı ögeler, kendisinden önce gelen kelime veya kelime gruplarını daha açık ifade etmek ve anlamı güçlendirmek için kullanılan kelimeler veya kelime gruplarıdır (Korkmaz, 2007: 4). Korkmaz (2007: 4-6); açıklayıcı ögeleri; açıklayıcı özne, açıklayıcı nesne, açıklayıcı dolaylı tümleş ve açıklayıcı zarf tümleci şeklinde ele almaktadır ve konuya ilişkin örneklerinden biri şu şekildedir:

Azize, o kelebek ruhlu çocuk, sefir karısı olmak ve hayatını Avrupa'nın kibar dünyasında geçirmek hülyasını kuran süslü kız, şimdi Hasan Bey'i yani parasız ve mevkii, rütbesi yüksek olmayan genç yeğenini seviyordu (H.E. Adivar, Kalp Ağrısı, s. 34).

Korkmaz (2007: 5) bu örnek cümle üzerinde, altı çizili ilk kelime grubunu açıklayıcı özne olarak; altı çizili ikinci kelime grubunu da açıklayıcı nesne olarak ifade etmektedir.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırma, ilköğretim ikinci kademedeki görülen cümle ögelerinin öğretiminde yaşanan sorunları tespit etmeye yönelik betimsel bir çalışmadır. Durum belirleme amacına yönelik olarak araştırmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiş, doküman inceleme yöntemi ile tarama tekniği kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen veriler, derinlemesine incelenmek istendiği için vaka incelemesi tekniğine de başvurulmuştur.

Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konulmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır (Yıldırım ve Şimşek, 2005: 39).

Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini, ilköğretim ikinci kademenin 8. sınıfa gitmekte olan ve bir dil bilgisi öğrenme alanı olarak *Cümle Ögeleri* konusunu işlemiş bulunan öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemi ise Düzce İli, Cumayeri İlçesi, Mehmet Metin İlköğretim Okulu, sekizinci sınıf öğrencilerinden random yöntemiyle seçilmiş yirmi öğrenci oluşturmaktadır.

Sınırlılıklar

Araştırma; Düzce İli, Cumayeri İlçesi, Mehmet Metin İlköğretim Okulu'nda 8. sınıf düzeyinden random yöntemiyle seçilmiş yirmi öğrenci ile sınırlıdır. Eğitim-öğretim dönemi açısından, 2009-2010 eğitim öğretim

yılı ile sınırlıdır. Ayrıca, nitel verilerin toplanmasıyla ilgili olarak hazırlanan çalışma kâğıdına kaynaklık etmesi açısından Mustafa Kutlu'nun *Hüzün ve Tesadüf* isimli hikâyesi ile sınırlıdır.

Araştırmanın sonuçları, çalışma kâğıtlarına verilen cevaplarla sınırlıdır. Öğrencilerin cümle öğelerini nasıl çözümlendiğine dair mülakat kaydı vb. veriler bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu araştırma, uygulama sürecinden ziyade uygulama sonuçlarıdır sınırlıdır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada nitel verileri elde etmek amacıyla, öğrencilere, cümle öğeleri çerçevesinde çözümlenmesi istenen on üçer cümlelerin yer aldığı çalışma kâğıtları dağıtılmıştır. Araştırmanın veri toplama aracını ifade eden bu çalışma kâğıtları, öğrencilerin kazanım düzeyleri ve konuya yönelik eksik/yanlış öğrenmeleri hakkında nitel veriler sağlamıştır. Bu araçla elde edilen nitel veriler, doküman inceleme yöntemi ve tarama tekniği ile incelenmiştir.

Çalışma kâğıtlarında bulunan on üç cümle, Mustafa Kutlu'nun *Hüzün ve Tesadüf* isimli hikâyesinden alınmıştır. Araştırmanın nitel verilerine ulaşılmasını sağlayacak cümleler, kasıtlı olarak bu hikâyeden seçilmiştir. Bu hikâyenin seçilmesinin sebebi, Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinin şekilce eksik; fakat anlamca yoğun cümlelerle örülü bir üslûbunun oluşudur. Orhan Okay, Mustafa Kutlu hakkında yapılan bir röportajda düşüncelerini şu cümleleriyle dile getirmiştir: Mustafa Kutlu, dili bir enstrüman olarak çok ustaca kullanıyor. Bu tarafı da yine belki birçoklarının bilemeyeceği şairliğinden kaynaklanıyor (Özcan, 2001: 37).

Çözümlenmesi istenen cümleler öğrencilere sunulmadan önce, *Hüzün ve Tesadüf* hikâyesinin okutulmamasına kasıtlı olarak karar verilmiştir. Bu kararın verilmesindeki amaç, bağlamın görülemediği durumlarda öğrencilerin sorun yaşayacağı hipotezini somut bir şekilde kanıtlamaktır.

Verilerin Analizi

Nitel veri analizinin temel amacı, bireylerin öznel bir şekilde yapılandırdıklarının sistematik olarak anlaşılabilmesi ve sonuç olarak kavramsallaştırılmasıdır (Ekiz, 2009: 73). Nitel araştırmada en sık olarak karşımıza çıkan veri toplama yöntemleri görüşme, gözlem ve doküman incelemesidir. Doküman incelemesi araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2005: 89-187). Dokümanların kayıtlar, fotoğraflar veya metinler gibi materyalleri içermesinden dolayı araştırmacı tarafından yorumlanması gerekmektedir (Akturan, 2008: 119). Bu araştırmanın dokümanlarını, içerisinde cümle öğeleri açısından çözümlenmesi istenen on üç cümlelerin yer aldığı çalışma kâğıtları oluşturmaktadır. Araştırmanın dokümanları ayrıntılı bir şekilde irdelenmek istendiğinden vaka incelemesi tekniğine de başvurulmuştur.

Vaka incelemesi; tanımlama, anlama ve açıklama temelleri üzerine oturmuş bir nitel metottur (Tellis, 1997). Zayıflıkları veya güçlükleriyle kanıttan çok sayıda kaynak çıkarıp kullanmak, vaka incelemesinin temel özelliğidir (Gillham, 2000: 2).

Araştırma kapsamında 8. sınıfta öğrenim gören ve cümle öğeleri konusunu işlemiş bulunan yirmi öğrenciye dağıtılmış çalışma kâğıtları tek tek incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda öğrencilerin hangi noktalarda hata yaptıklarının, hangi öğeleri eksik/yanlış öğrendiklerinin nitel bir tespiti çıkarılmış; bu tespiti dayalı olarak da cümle öğelerinin öğretiminde görülen sorunların nitelikleri üzerine bir tasnif yapılmıştır.

Bulgular

Araştırmada, ilköğretim ikinci kademe düzeyinde cümle öğeleri öğretiminde görülen sorunları tespit etmek amacıyla, çalışma kâğıtlarında bulunan ve çözümlenmesi beklenen cümlelerin öğrenciler tarafından nasıl çözümlendiği taranmıştır. Bu tarama yapılırken, kaç öğrencinin öge çözümlenmesini doğru/yanlış yaptığı, kaç öğrencinin cümleyi çözümlenmeden boş bıraktığı gibi nicel faktörler değil; öğrencilerin öge çözümlenmesi çalışmalarında hangi noktalarda hata yaptıkları dikkate alınmıştır. Bu tarama sonucunda şu bulgulara ulaşılmıştır:

Birinci CümleZeki aramızda büyüdü.

Ö. Y.T. Y.

Tablo 1. Birinci cümlede öge çözümlemesinde görülen dilbilgisel sapmalar³

Çözümlemede dilbilgisel sapmanın görüldüğü kelime/kelime grubu	Çözümlemede saptmaya sebep olan farklı adlandırma	Dilbilgisel saptmayı yapan öğrenci sayısı ve bu öğrencilerin toplam öğrenci sayısına oranı	
aramızda	Zarf Tamlayıcısı	2	%10

Tablo 1’de görüldüğü üzere, birinci cümlelerin öge çözümlemesinde yalnızca bir çeşit sapma tespit edilmiştir. Taranan çalışma kâğıtlarında görülen bu sapma, bazı kelimelerin çok geniş çağrışım alanına sahip olmasıyla⁴ ve bu durumun öge çözümlemesinde karışıklıklara sebep olmasıyla ilgili olarak karşılaşılan bir sorundur.

İkinci CümleEkspres düdüğünü öttürüyor.⁵

Ö. B.li N. Y.

Tablo 2. İkinci cümlede öge çözümlemesinde görülen dilbilgisel sapmalar/yanlışlar

Çözümlemede dilbilgisel sapmanın/yanlışın görüldüğü kelime/kelime grubu	Çözümlemede saptmaya/yanlışına sebep olan farklı/yanlış adlandırma	Dilbilgisel saptmayı/yanlış yapan öğrenci sayısı ve bu öğrencilerin toplam öğrenci sayısına oranı	
Ekspres düdüğünü	Belirtili Nesne (D.S.)	6	%30
Ekspres düdüğünü	Nesne (D.S.)	1	%5
Ekspres düdüğünü	Özne (Yn.)	1	%5

Tablo 2’de görüldüğü üzere, taranan çalışma kâğıtlarında ikinci cümleyle ilgili olarak iki çeşit dilbilgisel sapma ve bir çeşit yanlış tespit edilmiştir. Sapmaların sebebi, virgül (,) eksikliğinden dolayı ortaya çıkan anlatım bozukluğuyla ve bu anlatım bozukluğunun bir sonucu olarak cümlelerin gizli özneli bir cümle

³ Verilerin analizi sürecinde, diğer cümlelerde *yanlış* terimi tercih edilirken ilk iki cümlede *dilbilgisel sapma* terimi tercih edilmiştir. Bu ayrıma gidilmesinin sebebi şöyle açıklanmaktadır: Bir cümlelerin ilk amacı daima anlamdır. Dil bilgisi, öncelikle anlam üzerine inşa edilir. Anlamda belirsizlik olduğu durumlarda, dil bilgisi kurallarının kesinleşmesi mümkün değildir ve dolayısıyla kişiden kişiye değişen dilbilgisel görevler mümkün olabilir. Birinci cümlede tespit edilen saptmaya *yanlış* demek doğru bir tutum değildir; çünkü bazı kelimelerin çağrışımları mekâna dair bilgi sunabildiği gibi tarza dair bilgiler de sunabilir. Yani ilk bakışta yer tamlayıcısı görevini taşıyor gibi görünen bir kelime/kelime grubu, zarf tamlayıcısı görevini de taşıyabilir. Yine ikinci cümlede, virgül (,) eksikliğinden kaynaklı bir anlam belirsizliği söz konusudur, ayrıca bağlama yönelik bilgi de mevcut değildir. Böyle bir durumda ikinci cümlede bulunan *Ekspres düdüğünü* kısmının *yanlış* olarak değil, *dilbilgisel sapma* olarak tanımlanması daha uygundur.

⁴ *Aramızda* kelimesi, hem mekâna hem de tarza ilişkin çağrışımlara sebep olmaktadır. *Sonuç ve Tartışmalar* bölümünde, bu soruna ayrıntılı bir şekilde değinilmiştir.

⁵ Bu cümle, metnin orijinalinden aynen aktarılmıştır, öznenin sonra virgül (,) işareti içermemektedir. Cümlelerin, çözümlemesi istenen cümleler arasına alınmasına kasıtlı bir şekilde karar verilmiştir. Bu tercihteki amaç, öge çözümlemesinde karşılaşılabilecek dilbilgisel sapmaların yalnızca öğrencilerden değil, ölçüm işlemi sırasında kullanılacak cümlelerden de kaynaklanabileceğini somut bir şekilde göstermektir.

olarak algılanmasıyla ilişkilidir. Yanlışın sebebi ise, öge görevlerine ilişkin kazanımlara erişilememiş olmasıyla ilişkilidir.

Üçüncü Cümle

Islak geceyi bir ince leylâk kokusu dolduruyor.

B.li N. Ö. Y.

Tablo 3. Üçüncü cümlede öge çözümlemesinde görülen yanlışlar

Çözümleme yanlışının görüldüğü kelime/kelime grubu	Çözümlemede yanlışın sebep olan adlandırma	Yanlış yapan öğrenci sayısı ve bu öğrencilerin toplam öğrenci sayısına oranı	
Islak geceyi bir ince leylâk kokusu	Belirtili Nesne	1	%5
Islak geceyi bir ince leylâk kokusu	Özne	1	%5
bir ince leylâk kokusu	Zarf Tamlayıcısı	1	%5
bir ince leylâk kokusu	Belirtisiz Nesne	1	%5
ince leylâk kokusu	Özne	1	%5
bir ince	Yer Tamlayıcısı	1	%5
Islak geceyi	Zarf Tamlayıcısı	1	%5

Tablo 3'te görüldüğü üzere, taranan çalışma kâğıtlarında üçüncü cümleyle ilgili olarak yedi çeşit yanlış tespit edilmiştir. Yanlışların sebebi, öge görevlerinin öğrenilmemiş olmasıyla ve özellikle kelime grubuyla ilgili kazanımlara erişilmemiş olmasıyla ilişkilidir.

Dördüncü Cümle

Tren istasyona girdi ve yağmur dindi.

Ö. Y.T. Y. C.D.Ö. Ö. Y.

Tablo 4. Dördüncü cümlede öge çözümlemesinde görülen yanlışlar

Çözümleme yanlışının görüldüğü kelime/kelime grubu	Çözümlemede yanlışın sebep olan adlandırma	Yanlış yapan öğrenci sayısı ve bu öğrencilerin toplam öğrenci sayısına oranı	
Tren istasyona	Belirtili Nesne	1	%5
Tren istasyona	Yer Tamlayıcısı	3	%15
istasyona	Zarf Tamlayıcısı	1	%5
girdi ve yağmur dindi	Yüklem	1	%5
yağmur	Gizli Özne	1	%5
yağmur	Belirtisiz Nesne	1	%5
yağmur	Nesne	2	%10

Tablo 4'te görüldüğü üzere, taranan çalışma kâğıtlarında dördüncü cümleyle ilgili olarak yedi çeşit yanlış tespit edilmiştir. Yanlışların sebebi, öge görevlerinin öğrenilmemiş olmasıyla ve insan dışındaki öznelerin belirtisiz nesne olarak algılanmasıyla ilişkilidir.

Beşinci CümleÜzerinde TCDD amblemi bulunan camlı kapının önündeyim.

Y.

[G.Ö. (Ben)]

Tablo 5. Beşinci cümlede öge çözümlemesinde görülen yanlışlar

Çözümleme yanlışının görüldüğü kelime/kelime grubu	Çözümlemede yanlış sebep olan adlandırma	Yanlış yapan öğrenci sayısı ve bu öğrencilerin toplam öğrenci sayısına oranı	
Üzerinde TCDD amblemi bulunan camlı kapının	Özne	2	%10
Üzerinde TCDD amblemi bulunan camlı kapının	Nesne	3	%15
Üzerinde TCDD amblemi bulunan camlı kapının	Belirtili Nesne	1	%5
Üzerinde TCDD amblemi bulunan camlı kapının	Belirtisiz Nesne	1	%5
Üzerinde TCDD amblemi bulunan camlı kapının	Yer Tamlayıcısı	1	%5
Üzerinde TCDD amblemi bulunan camlı kapının	Zarf Tamlayıcısı	5	%25
Üzerinde TCDD amblemi bulunan	Özne	1	%5
bulunan	Yüklem	1	%5
önündeyim	Yüklem	15	%75
önündeyim	Gizli Özne bilgisi eksik.	4	%20

Tablo 5'te görüldüğü üzere, taranan çalışma kâğıtlarında beşinci cümleyle ilgili olarak on çeşit yanlış tespit edilmiştir. Yanlışların sebebi, öge görevlerinin öğrenilmemiş olmasıyla, kelime grubuyla ilgili kazanımlara erişilmemiş olmasıyla ve cümlenin temel öğelerinden biri olan; ancak bazı cümlelerde yüklemde saklı olan gizli özne bilgisinin göz ardı edilmesiyle ilişkilidir.

Altıncı CümleSu birikintisine eğilen güvercin havalanıyor.

Ö.

Y.

Tablo 6. Altıncı cümlede öge çözümlemesinde görülen yanlışlar

Çözümleme yanlışının görüldüğü kelime/kelime grubu	Çözümlemede yanlış sebep olan adlandırma	Yanlış yapan öğrenci sayısı ve bu öğrencilerin toplam öğrenci sayısına oranı	
Su birikintisine eğilen	Zarf Tamlayıcısı	1	%5
Su birikintisine	Yer Tamlayıcısı	1	%5
eğilen güvercin	Özne	1	%5
güvercin	Özne	2	%10

Tablo 6'da görüldüğü üzere, taranan çalışma kâğıtlarında altıncı cümleyle ilgili olarak dört çeşit yanlış tespit edilmiştir. Yanlışların sebebi, öge görevlerinin öğrenilmemiş olmasıyla, kelime grubuyla ilgili kazanımlara erişilmemiş olmasıyla ve hâl eklerinden herhangi birinin görüldüğü kelimenin, bir kelime

grubunun parçası mıdır değil midir sorusuna cevap aranmadan yüzeysel bir bakış açısıyla çözümlenmesiyle ilişkilidir.

Yedinci Cümle

Lafa nereden gireceğini bilemiyor.

B.li N. Y. [G.Ö. (O)]

Tablo 7. Yedinci cümlede öge çözümlenmesinde görülen yanlışlar

Çözümleme yanlışının görüldüğü kelime/kelime grubu	Çözümlemede yanlışın sebep olan adlandırma	Yanlış yapan öğrenci sayısı ve bu öğrencilerin toplam öğrenci sayısına oranı	
Lafa nereden gireceğini	Yer Tamlayıcısı	1	%5
Lafa	Yer Tamlayıcısı	1	%5
nereden gireceğini	Yer Tamlayıcısı	1	%5
bilemiyor	Gizli Özne bilgisi eksik.	5	%25

Tablo 7’de görüldüğü üzere, taranan çalışma kâğıtlarında yedinci cümleyle ilgili olarak dört çeşit yanlış tespit edilmiştir. Yanlışların sebebi, öge görevlerinin öğrenilmemiş olmasıyla, hâl eklerinden herhangi birinin görüldüğü kelimenin, bir kelime grubunun parçası mıdır değil midir sorusuna cevap aranmadan yüzeysel bir bakış açısıyla çözümlenmesiyle ve cümlenin temel öğelerinden biri olan; ancak bazı cümlelerde yüklemde saklı olan gizli özne bilgisinin göz ardı edilmesiyle ilişkilidir.

Sekizinci Cümle

İndim.

Y. [G.Ö. (Ben)]

Tablo 8. Sekizinci cümlede öge çözümlenmesinde görülen yanlışlar

Çözümleme yanlışının görüldüğü kelime/kelime grubu	Çözümlemede yanlışın sebep olan adlandırma	Yanlış yapan öğrenci sayısı ve bu öğrencilerin toplam öğrenci sayısına oranı	
İndim	Gizli Özne bilgisi eksik.	9	%45

Tablo 8’de görüldüğü üzere, taranan çalışma kâğıtlarında sekizinci cümleyle ilgili olarak bir çeşit yanlış tespit edilmiştir. Yanlışların sebebi, cümlenin temel öğelerinden biri olan; ancak bazı cümlelerde yüklemde saklı olan gizli özne bilgisinin göz ardı edilmesiyle ilişkilidir.

Dokuzuncu Cümle

Geniş saçaklı çatısı, donuk taş yapısı ile iki katlı gar binası...

Eksilteli Cümle

Tablo 9. Dokuzuncu cümlede öge çözümlemesinde görülen yanlışlar

Çözümleme yanlışının görüldüğü kelime/kelime grubu	Çözümlemede yanlışın sebep olan adlandırma	Yanlış yapan öğrenci sayısı ve bu öğrencilerin toplam öğrenci sayısına oranı	
Geniş saçaklı çatısı, donuk taş yapısı ile iki katlı gar binası	Yüklem	6	%30
Geniş saçaklı çatısı	Belirtili Nesne	1	%5
donuk taş yapısı ile iki katlı	Zarf Tamlayıcısı	1	%5
iki katlı gar binası	Yüklem	1	%5
gar binası	Yüklem	1	%5

Tablo 9’da görüldüğü üzere, taranan çalışma kâğıtlarında dokuzuncu cümleyle ilgili olarak beş çeşit yanlış tespit edilmiştir. Yanlışların sebebi, öge görevlerinin öğrenilmemiş olmasıyla ve kelime grubuyla ilgili kazanımlara erişilmemiş olmasıyla ilişkilidir.

Onuncu Cümle

Ah, be Sedat abi...

Cümle Dışı Öge (Ünlem Öbeği)

Tablo 10. Onuncu cümlede öge çözümlemesinde görülen yanlışlar

Çözümleme yanlışının görüldüğü kelime/kelime grubu	Çözümlemede yanlışın sebep olan adlandırma	Yanlış yapan öğrenci sayısı ve bu öğrencilerin toplam öğrenci sayısına oranı	
Ah, be Sedat abi	Yüklem	3	%15
Ah, be Sedat abi	Özne	1	%5
Sedat abi	Yüklem	2	%10
Sedat abi	Özne	2	%10

Tablo 10’da görüldüğü üzere, taranan çalışma kâğıtlarında onuncu cümleyle ilgili olarak dört çeşit yanlış tespit edilmiştir. Yanlışların sebebi, öge görevlerinin öğrenilmemiş olmasıyla, ünlem öbeklerinin/hitap sözlerinin cümle dışı öge olduğunun bilinmemesiyle ve insan isimlerinin cümle içinde her ne işlevle bulunursa bulunsun genel olarak (yüzeysel bir bakış açısıyla) özne olarak algılanmasıyla ilişkilidir.

On Birinci Cümle

Fıskiyeli havuz (Söyle yetmiş, seksen santim fışkıran su, suyun üzerinde bir pinpon topu, iner çıkar; iner çıkar, topa dalmış insanlar)...

Eksilteli Cümle

Açıklayıcı Öge

Tablo 11. On birinci cümlede öge çözümlemesinde görülen yanlışlar

Çözümleme yanlısının görüldüğü kelime/kelime grubu	Çözümlemede yanlışa sebep olan adlandırma	Yanlışı yapan öğrenci sayısı ve bu öğrencilerin toplam öğrenci sayısına oranı
dalmış	Yüklem	1 %5
insanlar	Özne	1 %5

Tablo 11’de görüldüğü üzere, taranan çalışma kâğıtlarında on birinci cümleyle ilgili olarak iki çeşit yanlış tespit edilmiştir. Yanlısınların sebebi, öge görevlerinin öğrenilmemiş olmasıyla, açıklayıcı öge kavramına ilişkin kazanımlara erişilmemiş olmasıyla ve sıfat-fiil ekleri olan [-mAz], [-Ar], [-AcAk], [-mİş] eklerinin yüzeysel bir bakış açısıyla haber kipi ekleri olarak algılanmasıyla ilişkilidir.

On İkinci Cümle

Tirencinin kızı tirenciye ya, ya, yakışır demiş...

B.siz N. Y. [G.Ö. (O)]

Bu cümle yapısal açıdan iç içe birleşik bir cümledir ve cümle içinde yer alan cümlelerin de kendi içinde yeniden çözümlenmesi gerekmektedir:

Tirencinin kızı tirenciye ya, ya, yakışır.

Ö. Y.T. Y.

Tablo 12. On ikinci cümlede öge çözümlemesinde görülen yanlışlar

Çözümleme yanlısının görüldüğü kelime/kelime grubu	Çözümlemede yanlışa sebep olan adlandırma	Yanlışı yapan öğrenci sayısı ve bu öğrencilerin toplam öğrenci sayısına oranı
tirenciye	Nesne	2 %10
tirenciye	Zarf Tamlayıcısı	2 %10
yakışır	Özne	1 %5
yakışır	Nesne	11 %55
tirenciye ya, ya, yakışır	Nesne	2 %10
yakışır demiş	Yüklem	2 %10
ya, ya, yakışır	Zarf Tamlayıcısı	2 %10

Tablo 12’de görüldüğü üzere, taranan çalışma kâğıtlarında on ikinci cümleyle ilgili olarak yedi çeşit yanlış tespit edilmiştir. Yanlısınların sebebi, öge görevlerinin öğrenilmemiş olmasıyla ve öğrencilerin iç içe birleşik cümleleri çözümlenmekte zorlanması ile ilişkilidir.

On Üçüncü Cümle

Aman Allahım ne kadar çökmüş. O kıranta o hovarda adam.

C.D.Ö. Z.T. Y. Ö.

Tablo 13. On üçüncü cümlede öge çözümlemesinde görülen yanlışlar

Çözümleme yanlısının görüldüğü kelime/kelime grubu	Çözümlemede yanlışa sebep olan adlandırma	Yanlışı yapan öğrenci sayısı ve bu öğrencilerin toplam öğrenci sayısına oranı
Aman Allahım ne kadar çökmüş. O kıranta o hovarda adam.	Yüklem	1 %5
Aman Allahım ne kadar çökmüş	Yüklem	2 %10
Aman Allahım ne kadar	Zarf Tamlayıcısı	1 %5
ne kadar	Özne	1 %5
ne kadar	Ünlem	1 %5
O kıranta o hovarda adam	Yüklem	4 %20
O kıranta o hovarda	Özne	1 %5
O kıranta o hovarda	Zarf Tamlayıcısı	2 %10
adam	Yüklem	4 %20

Tablo 13'te görüldüğü üzere, taranan çalışma kâğıtlarında on üçüncü cümleyle ilgili olarak dokuz çeşit yanlış tespit edilmiştir. Yanlışların sebebi, öge görevlerinin öğrenilmemiş olmasıyla, kelime grubuyla ilgili kazanımlara erişilmemiş olmasıyla, ünlem öbeklerinin/hitap sözlerinin cümle dışı öge olduğunun bilinmemesiyle ve cümlelerin nokta (.) ile biten bir yargı olarak algılanmasıyla ilişkilidir.

Sonuç ve Tartışma

Dil bilgisi konuları uygulamalı şekilde işlenmeli; kazanılan hedef ve davranışların cümle düzeyinden öte, küçük metinler düzeyinde uygulanması sağlanmalıdır (Çiftçi, 2006: 128). Dil bilgisi dersinin amacı, birtakım şaşmaz kuralları öğretmek değildir (Göğüş, 1968: 82). Derin bir yapı olan düşünce ve anlam, dilin kalıplarına aktarılmaya çalışıldığı andan itibaren o derinliği kaybederek sıgık yaşamaktadır (Demirci, 2010). Bu sebeple, ilköğretim ikinci kademe düzeyinde, dil bilgisi öğrenme alanının alt disiplinlerinden biri olan *Cümle Öğeleri* konusunun öğretiminde, cümlelerin düşünce ve anlam boyutu (derin yapısı) esas alınmalıdır. Araştırma süresince, *hatayı düzeltmek hatanın bilincine varmakla başlar* düşüncesiyle hareket edilmiştir ve hataların kökeni üzerine düşünülerek on iki farklı sorun tespit edilmiştir.

Birinci sorun, *öge görevlerine ilişkin kazanımlara erişilmemiş olmasıyla ilişkili sorunlar* olarak tespit edilmiştir. Çalışma kâğıtları taranırken bu sorunu ifade eden pek çok bulguya rastlanmıştır. Örneğin, *"İslak geceyi bir ince leylâk kokusu dolduruyor."* cümlesinde *bir ince* kısmına *yer tamlayıcısı* denilmesi; *"Su birikintisine eğilen güvercin havalanıyor."* cümlesinde *Su birikintisine eğilen* kısmına *zarf tamlayıcısı* denilmesi öge görevlerine ilişkin kazanımlara henüz erişilemediğinin göstergesidir. Bu sorunla ilişkili olarak üzerinde tartışılabilir noktalarından birisine, *"Zeki aramızda büyüdü."* cümlesinde karşılaşılmıştır. Bulgularda *aramızda* kelimesinin *yer tamlayıcısı*'nın yanı sıra *zarf tamlayıcısı* şeklinde de çözümlendiği görülmüştür. *Aramızda* kelimesinin, bünyesinde bulunma hâl ekini barındırması sebebiyle ilk bakışta *yer tamlayıcısı* olarak çözümlenmesi mantıklıdır. Gerçekten de *"Zeki aramızda büyüdü."* cümlesi *"Zeki, bizim yanımızda, bizim sokağımızda, bizim mahallemizde büyüdü."* şeklinde mekâna dair çağrışımlar oluşturmaktadır. Fakat bununla beraber *"Zeki bizim sevgimiz ve ilgimizle, bizimle birlikte oyunlar oynayarak, sevinçlerimizi ve üzüntülerimizi paylaşarak büyüdü."* şeklinde tarza dair çağrışımlar da yapmaktadır. Kelimelerin/kelime gruplarının bireyden bireye değişen, bireyin o anki okuma süreciyle de ilgili çok farklı çağrışımları vardır ve dil bilgisinin bütün alt disiplinlerinde olduğu gibi *Cümle Öğeleri* konusunda da esnek olmak ve cümlelerin derin yapısını ilgilendiren bu çağrışımlara saygı duymak gerekmektedir.

İkinci sorun, *kelime gruplarına ilişkin kazanımlara erişilememiş olmasından kaynaklı sorunlar* olarak tespit edilmiştir. Bu sorunun çekirdekten başlayıp en dış katmana doğru halkalar şeklinde genişleyen çok katmanlı tabakaları bulunmaktadır ve bu sorunu tamir etmek dıştan içe doğru değil, içten dışa (çekirdekten/derin yapıdan yüzey yapıya) doğru yapılacak bir iyileştirme ile mümkündür. Şöyle ki, *"Üzerinde TCDD amblemi*

bulunan camlı kapının önündeyim.” cümlesini çözümleyebilmek için cümle ögeleri bilgisinden önce, kelime grubu bilgisine; kelime grubu bilgisinden önce isim tamlaması ve sıfat tamlaması bilgisine; isim ve sıfat tamlamaları bilgisi için isim ve sıfat/sıfat-fiil bilgisine ihtiyaç vardır.

Üçüncü sorun, *eksiltili cümle kavramına ilişkin sorunlar* olarak tespit edilmiştir. İlköğretim Türkçe Dersi (6, 7, 8. Sınıflar) Öğretim Programı’nda (2006: 49) eksiltili cümle konusunun işleneceği açıkça belirtilmiştir. Buna rağmen taranan çalışma kâğıtlarının hiç birinde eksiltili cümle ifadesine rastlanmamış ve öğrencilerin eksiltili cümleleri de çözümlemeye çalıştıkları tespit edilmiştir. Bununla birlikte cümle, nokta (.) ile biten bir yargı olarak algılanmamalıdır. Cümle, şekilce nokta (.) ile bitmiş görünebilir; ama anlamca henüz bitmemiş olabilir. “*Aman Allahım ne kadar çökmüş. O kıranta, o hovarda adam.*” cümlesi bu tespiti kanıtlar niteliktedir.

Dördüncü sorun, *açıklayıcı ögelerin ortaya çıkardığı sorunlar* olarak tespit edilmiştir. Bu sorunun temel kaynağı da uygulama yetersizliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Farklı açıklayıcı ögelerin bulunduğu cümleler çözümlenmeli, açıklayıcı ögenin hangi öge ile ilgili olduğuna vurgu yapılmalıdır.

Beşinci sorun, *cümle dışı ögelerin ortaya çıkardığı sorunlar* olarak tespit edilmiştir. Ancak bu noktada programda bir eksiklik bulunmaktadır. Programda, gerek kazanımlarda gerekse de açıklamalarda cümle dışı öge ile ilgili herhangi bir açıklama bulunmamaktadır.

Altıncı sorun, *iç içe birleşik cümlelerden kaynaklı sorunlar* olarak tespit edilmiştir. Bu noktada üzerinde durulması gereken, cümlelerin yüzey yapısı incelenirken derin yapısının göz ardı edilmemesi gerektiğidir. İçteki cümleye -iç cümlelerin nasıl adlandırıldığı da bir tartışma konusudur- *belirtisiz nesne* ya da *cümleden tümleş* demek yüzeysel bir çözüm olarak görünmektedir. İçteki cümlelerin de kendi içinde ögelerine ayrılması gerekmektedir ve böylesi bir çözümleme derin yapıya dayalı öğrenmeyi destekler niteliktedir.

Yedinci sorun, *cümlelerin içinde yer aldığı paragrafı (cümle bağlamını) görmemekten kaynaklı sorunlar* olarak tespit edilmiştir. Bu sorun özellikle “*Ekspres düdüğünü öttürüyor.*” cümlesinde ortaya çıkmıştır. Öğrenciler *Ekspres düdüğünü* kısmını belirtisiz isim tamlaması olarak, cümleyi de gizli özneli bir cümle olarak algılamıştır. Gerçekten de bu cümlelerin bağlamı, farklı bir metinde “*Kondüktör, ekspres düdüğünü öttürüyor.*” şeklinde olabilirdi. Ancak cümlelerin metin içindeki bağlamı böyle görünmemektedir. Metnin içinde geçen “*Ekspres nefesleniyor, az sonra kalkacak.*” cümlesi *Ekspres*’in özne olduğunu kanıtlamaktadır.

Sekizinci sorun, *bazı sıfat fiil eklerinin haber kipi eki şeklinde algılanmasından kaynaklı sorunlar* olarak tespit edilmiştir. Sıfat-fiil eklerinden olan [-mAz], [-Ar], [-AcAk], [-mİş] eklerinin yüzeysel bir bakış açısıyla haber kipi ekleri olarak algılandığı ve dolayısıyla bu eklerin bulunduğu kelimelerin yüklem ögesiyle çözümlendiği görülmüştür.

Dokuzuncu sorun, *insan dışındaki öznelere belirtisiz nesne görevi yüklenmesiyle ilgili sorunlar* olarak tespit edilmiştir. Konuyla ilgili sıkıntının tam kaynağı, özneyi bulmak için yükleme sorulan -çoğunlukla böyle öğretilen- *kim, ne* sorularındaki *ne* ile belirtisiz nesneyi bulmak için yükleme sorulan *ne*’nin karışmasıyla ilgilidir. Uygulamalar sırasında “*Yağmur dindi.*” cümlesinde, *Yağmur* kelimesinin belirtisiz nesne olarak çözümlenmesi bu konudaki karışıklığı kanıtlar niteliktedir.

Onuncu sorun, *cümleyi dikkatsiz veya hızlı bir şekilde okumaktan kaynaklanan sorunlar* olarak tespit edilmiştir. Uygulamalarda “*Tiren istasyona girdi.*” cümlesinin dikkatsiz okuma sebebiyle “(0), *tiren istasyonuna girdi.*” şeklinde gizli özneli bir cümle olarak algılandığı ve bu algılamaya bağlı olarak *Tiren istasyonuna* kısmının *yer tamlayıcısı* şeklinde çözümlendiği düşünülmüştür. Çözümlenmesi istenen cümlelerin yalnızca birinde bu sorunla karşılaşmış, veri toplama aracında bu cümleye benzer bir cümle olmadığı için sorunun tam bir sağlanması yapılamamıştır. Ancak yirmi öğrenciden üçünün (%15 oranla) bu yanlışa düşmesi, üzerinde durulan sorun için ayrı bir başlık açılmasını gerekli kılmıştır.

On birinci sorun, *kalıp bilgilerin yol açtığı sorunlar* olarak tespit edilmiştir. Cümle ögeleri öğretiminde; belirtili nesne bilgisinin yükleme hâli eki ile, yer tamlayıcısı bilgisinin de yönelme/bulunma/ayırılma hâli ekleriyle bağdaştırıldığı gözlenmektedir. Oysa bu hâl eklerinden birini almış olan kelime, bir kelime grubunun parçası olabilir. “*Lafa nereden gireceğini bilemiyor.*” cümlesinde *Lafa* kelimesine yer tamlayıcısı denilmesi, öğrencilerin kelime grubu çözümlemesini işe koşmadan önce, kalıp bilgileri kullandıklarına işaret etmektedir.

On ikinci sorun ise *kavram karışıklığı kaynaklı sorunlar* olarak tespit edilmiştir. Demirci (2010), derin yapıya dayalı adlandırmaların konunun özünü anlamaya daha yakın adlandırmalar olduğunu ifade etmektedir. Bu durumda yer tamlayıcısı ve zarf tamlayıcısı adlandırmalarının, dolaylı tümleş ve zarf tümleci adlandırmalarından daha kabul edilir olduğu düşünülmektedir. *Tamlayıcı* kelimesi, sıkça kullanılan *tamamlayıcı* kelimesinden dolayı daha fazla anlaşılabilirlik ve günlük hayata geçirilebilirlik arz ederken, *tümleş* kelimesi yalnızca dil bilgisi alanında kullanılmakta, günlük yaşantıya geçirilememektedir. Programda da yer tamlayıcısı ve zarf tamlayıcısı adlandırmalarına teşvik edilmektedir.

Öneriler

Cümle öğelerinin öğretimi, çoğunlukla alışlagelmiş ve çözümlenmesi kolay olan cümlelerle gerçekleşmektedir. Daha üst seviyede bir cümle ile karşılaşan öğrenci, karşılaştığı cümleyi öğelerine ayırmakta zorlanmaktadır. Bu sebeple Türkçe öğretmenlerine, üzerinde çözümlenecek olan cümleleri farklı cümle yapılarından seçmeleri önerilmektedir. Bu cümlelerin eksiltili cümle yapılarını, ara söz, cümle dışı öge ve açıklayıcı öge kavramlarını da örnekleyen cümleler olmasına önem verilmelidir.

Araştırmanın sonuçları, bağlamın bilinmediği durumlarda öğrencilerin çeşitli yanlışlara düştüğünü/düşeceğini kanıtlar niteliktedir. Buna göre, çözümlenecek olan cümlelerin metin içi bağlamı ya da hiç değilse paragraf içi bağlamı göz önünde bulundurularak çözümlenmesi önerilmektedir. Bu tür çözümlenmeler, öğrencilerin yanlış algılamalarının önüne geçecektir ve cümle öğelerine yönelik uygulamaların kalitesini artıracaktır.

Cümle öğelerinin öğretimine yönelik uygulamalar yapılırken, öncelikle cümle içindeki kelime gruplarının tespiti yapılmalıdır. Öge çözümlenmesini en çok kolaylaştıracak olan düşünsel adım budur. Oysa bunun tersi olan çözümlenmelerde, kelime grubunun tamamına değil, grubun yalnızca yöneticisine ("*Su birikintisine eğilen güvercin havalanıyor.*" cümlesinde *güvercin* kelimesine odaklanılması gibi) odaklanılmış ve bu durum çözümlenmede başarısızlığa sebep olmuştur. Bu nedenle, öge çözümlenmesinden önce kelime gruplarının çözümlenmesinin kesinlikle göz ardı edilmemesi gereken bir basamak olduğu ve her zaman daha yararlı olacağı düşünülmektedir.

Kısaltmalar

Y.	Yüklem
Ö.	Özne
Y.T.	Yer Tamlayıcısı
Z.T.	Zarf Tamlayıcısı
B.li N.	Belirtili Nesne
B.siz N.	Belirtisiz Nesne
C.D.Ö.	Cümle Dışı Öge
G.Ö.	Gizli Özne
D.S.	Dilbilgisel Sapma
Yn.	Yanlış

Kaynakça

- Akturan, U. (2008). Doküman incelemesi. (Editörler: Türker Baş ve Ulun Akturan). *Nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık. 117-126.
- Atabay, N., Özel, S., ve Çam, A. (1981). *Türkiye Türkçesinin sözdizimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu (TDK) Yayınları.
- Bozkurt, F. (1995). *Türkiye Türkçesi*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Çiftçi, M. (2006). Türkçe öğretiminin sorunları. (Editörler: Gürer Gülsevin ve Erdoğan Boz). *Türkçenin çağdaş sorunları*. Ankara: Gazi Kitabevi. 77-134.
- Demirci, K. (2010). Derin yapı ve yüzey yapı kavramlarından ne anlıyoruz? *Turkish Studies*. 5(4), 291-304.
- Dizdaroğlu, H. (1976). *Tümcebilgisi*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ekiz, D. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri (2. Baskı)*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ergin, M. (1994). *Üniversiteler için Türk dili*. İstanbul: Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım.
- Erkman Akerson, F. (2008). *Türkçe örneklerle dile genel bir bakış (2. Baskı)*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Gencan, T. N. (1966). *Dilbilgisi*. Ankara: TDK Yayınları.
- Gencan, T. N. (1967). Edat Tümleçleri. *Türk Dili*, 192, 907-911.
- Gillham, B. (2000). *Case study research methods*. London: Continuum.
- Göğüş, B. (1968). *Türkçe öğretimi kılavuzu*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) Yayınları.
- Günay, D. (2007). *Metin bilgisi (3. Baskı)*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Hatipoğlu, V. (1972). *Türkçenin sözdizimi*. Ankara: TDK Yayınları.
- Hengirmen, M. (1995). *Türkçe dilbilgisi*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Karahan, L. (2008). *Türkçede sözdizimi (13. Baskı)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Koç, N. (1990). *Yeni dil bilgisi*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Korkmaz, Z. (2007). *Grammer terimleri sözlüğü (3. Baskı)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Kutlu, M. (1999). *Hüzün ve tesadüf (2. Baskı)*. İstanbul: Dergâh Yayınları. 52-59.
- Kükey, M. (1975). *Türkçenin sözdizimi*. Ankara: Kardeş Matbaası.
- Külebi, O. (1990). Türkçede eksilti tümceleri. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1-2, 117-137.
- MEB. (2006). *İlköğretim Türkçe dersi (6, 7, 8. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: Millî Eğitim Yayınevi.
- Mehmedoğlu, A. (2001). *Türk dilinde bağımlı birleşik söz dizimi*. Adapazarı: Aşiyân Yayınları.
- Özcan, N. (2001). Orhan Okay'ın Kutlu hakkında sorulara cevapları. *Mustafa Kutlu Kitabı*. İstanbul: Nehir Yayınları.
- Özdemir, E. (1967). Cümle kalıpları. *Türk Dili*. 184, 292-296.
- Özkan, M. ve Sevinçli, V. (2008). *Türkiye Türkçesi söz dizimi*. İstanbul: 3F Yayınevi.
- Tellis, W. (1997). *Introduction to case study*. 20.04.2012 tarihinde <http://www.nova.edu/ssss/QR/QR3-2/tellis1.html> adresinden erişilmiştir.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (5. Baskı)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.